

Prof. dr. P.J. Buijsters: 'Een goed literatuurhistoricus is altijd op pad.'
Foto Flip Franssen

Daarmee zijn we wel weer in Holland. "De Nederlandse Verlichting onderscheidt zich zeer sterk van de Verlichting in Frankrijk, doordat ze veel minder speculatief is, moraliserender en meer gematigd. In Nederland zijn ook wel figuren waarvoor dat minder geldt, zoals Campo Weyerman, maar die zijn marginaal. In het centrum staat de educatie. Dus wat u zegt is waar. Maar het hangt er maar net

van af wat je als norm beschouwt als je over Verlichting praat. Vroeger werd de Franse Verlichting altijd als uitgangspunt genomen en daarmee vergeleken was de Nederlandse Verlichting een slap aftreksel. Je kunt het ook anders bekijken: het is een variant op een geheel. Dat er een wat gematigder standpunt in doorklinkt, dat het met een godsdienstig sausje overgoten is, sluit aan bij de Nederlandse traditie."

Is dat nou niet jammer?
"Dat wordt ons niet gevraagd. We hebben te maken met de teksten zoals ze er liggen. Ik ben zelf zeer geïnteresseerd in de irrationele kanten en in het extreme denken en als je dieper kijkt, dan blijken die soms toch ook wel aanwezig te zijn. Maar niet in een brief aan een neefje, tegen wie je zegt: jongen studeer maar goed. Zo'n brief is vanuit een speciale situatie geschreven."
"In het leven en het werk van Betje Wolff zitten elementen die volstrekt onconventioneel zijn. Ze was een *scandalon*. Ze trok zich niets aan van wat men vond dat je moest denken of moest doen. In de Beemster zat ze in

een glazen huisje. Ze was getrouwd met een predikant van de Hervormde Kerk en zat in een uiterst kleine dorpsgemeenschap. Van daaruit heeft ze zich, op een misschien wat bemoeizuchtige wijze, gemengd in het debat over allerlei zaken, over tolerantie, over geestesvrijheid, ook als die zich ver buiten de Beemster afspeelden. Als er in Groningen iets aan de hand was, kreeg ze informatie

'Die mensen in de achttiende eeuw dachten natuurlijk zoals wij fietsen. Het kon altijd en men deed het altijd.'

uit de eerste hand en mengde ze zich onmiddellijk in het debat. Ze ging bovendien allerlei vriendschappen en correspondenties aan. Op die manier kreeg ze een betrekkelijk kwalijke reputatie waar ze heel moeilijk vanaf kwam. Haar geloofsovertuiging verschilde hemelsbreed niet zo veel van die van haar man, maar door de openheid waarmee ze sprak gaf ze aanstoot."

*...rondring heb ik verstaan dat
...agt heeft dat ik tot een
...waard gy my getuul ondank
...my diep later weinig
...het versterkte my reeds
...my thans allerterst
...es kwaad, men veel kwaad
...doek het weenden
...roef en het onvooruitzicht
...huin van kwaad heeft op
...geestind van instaat
...instaat om mijn veront
...maaken dan wanneer ik
...vret u ontmoet al met een
...vriendin te vinden, in de
...Bede...*